Monumenten en andere bijzondere locaties op de landerijen van klooster Yesse te Essen

Open Monumentendag
zaterdag 12 en zondag 13 september 2026

De Harense Historische Vereniging Old Go organiseert al jarenlang de Open Monumentendag in de voormalige gemeente Haren (de dorpen Haren, Glimmen, Onnen en Noordlaren). Dit jaar staan de schijnwerpers gericht op de buurtschap Essen in afstemming met de Stichting Bezoekerscentrum Klooster Yesse.

Uitgave van de Harense Historische Vereniging Old Go
Samenstelling van deze gids: Eppo van Koldam.

Bezoekerscentrum Klooster Yesse, Essen 7

- Informatie over klooster Yesse
- Presentatie resultaten archeologisch onderzoek
- Vertrekpunt wandelingen door Essen en door het gebied ‘De Vork’.

Boerderij Hemmesheerdt, Essen 13

- Informatiecentrum Old Go
- Fototentoonstelling ‘Essen na de nonnen’
- Zaterdag gratis poffertjes
- Vertrekpunt routes paardentram (na inschrijving)
- Zondag gitaarensemble

De routes naar het bezoekerscentrum en de boerderij Hemmesheerdt zijn in Essen aangegeven. Er is parkeergelegenheid, maar kom vooral op de fiets. Koffie, thee en limonade zijn in Essen gratis verkrijgbaar. Neem zelf iets te eten mee.

GEBOEKT N HAREN

Voor reserveringen maakt Old Go gebruik van Geboekt in Haren. Ga naar geboektinharen.com en selecteer in het hoofdmenu ‘programmaoverzicht’ en vervolgens ‘geschiedenis’. Kies daar voor de gewenste activiteit van Old Go en volg de instructies voor aanmelding. De aanmelding is definitief na ontvangst van een bevestigingsmail.
LET OP: U boekt de paardentram voor iedere activiteit afzonderlijk:

- Haren– Essen incl. retour
- Excursie Vossenplaats
- Excursie Noorderzanddijk

(de paarden hebben ‘vrijaf’; de tram wordt getrokken door een tractor)

Erfgoed rond Essen

Als thema van de Open Monumentendag voor 2026 is in Groningen gekozen voor ‘veerkrachtig erfgoed’. Dat thema is zeker ook van toepassing op het voormalig klooster Yesse te Essen bij Haren. Wat een paar decennia geleden nog werd afgedaan als een klein nonnenklooster waarvan niets meer te zien is, blijkt het klooster Yesse een van de grootste kloosters in de provincie Groningen te zijn geweest en wordt door opgravingen steeds meer duidelijk over de grote omvang die het klooster ooit heeft gehad.

Klooster Yesse verdient het om een monument te zijn, maar omdat van het klooster niets meer te zien is, zal het die status nooit krijgen. Wat in Essen nog wel te zien is zijn de sporen van de kloostergrachten. Die grachten maken de omvang van het kloosterterrein herkenbaar. In de buurtschap Essen staan een aantal oude boerderijen. Geen van deze panden heeft echter de status van rijks– of gemeentelijk monument. Voor de monumenten moeten we naar de bebouwing op de landerijen die vroeger behoorden tot klooster Yesse. Hier vinden we aan de noordzijde van het dorp Haren tien gebouwen die de status hebben van rijks– of gemeentelijk monument. Verderop worden deze gebouwen beschreven.

De Open Monumentendag wordt dit jaar georganiseerd in samenwerking met de Stichting Bezoekerscentrum Yesse. Daarbij zal de stichting zich vanuit het bezoekerscentrum vooral richten op de historie van het klooster en op de uitkomsten van recente opgravingen. Old Go richt zich op de ontwikkelingen na de opheffing van het klooster onder de noemer ’Essen na de nonnen’. De activiteiten van Old Go zullen plaats vinden in en vanuit de schuur van de boerderij Hemmesheerdt, Essen 13.

In samenwerking met het Comité Open Monumenten Dag van de gemeente Groningen hebben wij een zeer gevarieerd programma kunnen samenstellen. Geniet ervan!

Informatiecentrum Old Go

Het informatiecentrum van Old Go is te vinden in de schuur van de boerderij Hemmesheerdt. Hier kunt u terecht voor alle informatie over de activiteiten op de Open Monumentendag en voor inschrijving op (mogelijk) nog open plaatsen van de excursies. Het informatieboekje met het programma is gratis verkrijgbaar. Voorts is er verkoop van tweedehandsboeken onder andere over Haren en losse exemplaren van ons afdelingsblad *Harens Old Goud*. Ook is hier gratis limonade verkrijgbaar en op zaterdag zijn er gratis poffertjes. De paardentram komt aan en vertrekt op deze locatie. In de schuur van Hemmesheerdt is de expositie 'Essen na de nonnen' te bezichtigen. Voorts is er een digitale presentatie van foto's van Essen. Op zaterdag om 10.30 uur vindt hier de openingslezing plaats door Annemiek Bos. Op zondag is er om 14.45 een optreden van het Noord-Nederlands Gitaarensemble.

Het informatiecentrum tijdens de OMD 2025 in Onnen met v.l.n.r. Hermien Noordhoff, Fenneke van der Es-Ezinga en Karel Gerbers.

De boerderij Hemmesheerdt, Essen 13

Nog geen lid van Old Go?

U kunt dit nog herstellen. Meldt u aan als lid bij ons informatiecentrum of vul het aanmeldingsformulier in op www.oldgo.nl.

Een programma vol variatie

Bezoekerscentrum Klooster Yesse. Geopend zaterdag en zondag. Startpunt wandelingen.

Infocentrum Old Go in Hemmesheerdt. Geopend zaterdag en zondag. Openingslezing zaterdag 10.30 uur.

Gratis poffertjes bij de Hemmesheerdt. Zaterdag van 11.15 uur tot 15.00 uur.

Rondgang orgel Joris ten Have. Zaterdag vanaf 11.00 uur.

Per paardentram van Raadhuisplein naar Essen. Zaterdag 10.00 uur en 13.20 uur; zondag 12.00 uur.

GEBOEKT IN HAREN Zie pag. 2

Per paardentram van Essen naar de Vossenplaats. Zaterdag 11.45 uur en 14.00 uur; zondag 13.30 uur.

GEBOEKT IN HAREN Zie pag. 2

Excursie begraafplaats Esserveld door Henk Bakker. Zaterdag 13.30 uur; Zondag 13.30 uur.

GEBOEKT IN HAREN Zie pag. 2

Wandeling door Essen vanaf bezoekerscentrum. Zaterdag 11.30 uur en 14.30 uur; zondag 14.00 uur

Foto expositie in de boerderij Hemmesheerdt. Zaterdag en zondag.

Optreden Noord-Nederlands gitaarensemble in Hemmesheerdt. Zondag 14.45 uur tot 15.15 uur

Wandeling door 'De Vork'. Beschrijving bij bezoekerscentrum Klooster Yesse.

Bezoek tuin monument Rijksstraatweg 19. Zaterdag en zondag. Infomateriaal aanwezig.

Per paardentram over de Noorderzanddijk. Zaterdag 15.15 uur.

GEBOEKT IN HAREN Zie pag. 2

Bezoek commandobunker bij stadion Esserberg. Zie geboektinharen.nl

Openingslezing zaterdag 10.30 uur door Annemiek Bos in de Hemmesheerdt.

Programma
Zaterdag 12 september 2026

GEBOEKT IN HAREN

Zie pag. 2

10.00 uur	Vertrek paardentram naar Essen vanaf Raadhuisplein Haren. Retour vanaf Essen om 12.30 uur en aankomst op Raadhuisplein ca. 13.10 uur. Onderweg aandacht voor de monumentale panden gebouwd op landerijen die ooit behoorden bij het klooster Yesse. *Inschrijving via geboektinharen.com.*
10.15 uur	Opening infocentrum Old Go in boerderij Hemmesheerdt
10.30 uur	Officiële opening Open Monumentendag 2026
10.30 uur	Lezing Annemiek Bos :'Het nonnenklooster Yesse te Essen'
11.00 uur	Opening expositie 'Essen na de nonnen' in boerderij Hemmesheerdt
11.00 uur	Mogelijkheid bezichtiging buitenzijde monument Rijksstraatweg 19 Haren. Bij dit pand mag het erf worden betreden en is informatie over het interieur beschikbaar. Einde om 16.00 uur.
11.15 uur	Opening Bezoekerscentrum klooster Yesse, Essen 7 Haren
11.15 uur	Poffertjes bij boerderij Hemmesheerdt
11.15 uur	Excursie met paardentram vanaf infocentrum Old Go in boerderij Hemmesheerdt naar de monumentale boerderij de Vossenplaats in Dilgt. Retour in Essen om 12.15 uur. *Inschrijving via geboektinharen.com.*
11.30 uur	Wandelexcursie door Essen (duur ca. 30 minuten) vanaf Bezoekerscentrum klooster Yesse.
12.30 uur	Wandeling op eigen gelegenheid door het gebied 'de Vork' ten oosten van Essen (duur ca. 45 minuten) vanaf Bezoekerscentrum klooster Yesse. Hier is informatie en routebeschrijving beschikbaar.
13.20 uur	Vertrek paardentram naar Essen vanaf Raadhuisplein Haren. Retour vanaf Essen om 16.15 uur en aankomst op Raadhuisplein ca. 16.45 uur. Onderweg aandacht voor de monumentale panden gebouwd op landerijen die ooit behoorden bij het klooster Yesse. *Inschrijving via geboektinharen.com.*
13.30 uur	Excursie begraafplaats Esserveld onder leiding van de gids Henk Bakker. Verzamelpunt: ingang van de begraafplaats aan de Esserweg. Duur ca. 1 uur. *Inschrijving via geboektinharen.com.*
14.00 uur	Excursie met paardentram vanaf infocentrum Old Go in boerderij Hemmesheerdt naar de monumentale boerderij de Vossenplaats in Dilgt. Retour in Essen om 15.00 uur. *Inschrijving via geboektinharen.com.*

14.30 uur	Wandelexcursie door Essen (duur ca. 30 minuten) vanaf Bezoekerscentrum klooster Yesse.
15.15 uur	Excursie met paardentram over de Noorderzanddijk naar het Winschoterdiep, de Esser molensloot en het Harener zijltje. Retour in Essen om 16.00 uur. *Inschrijving via geboektinharen.com.*
16.30 uur	Sluiting infocentrum

Programma
Zondag 13 september 2026

GEBOEKT IN HAREN

Zie pag. 2

12.00 uur	Vertrek paardentram naar Essen vanaf Raadhuisplein Haren. Retour vanaf Essen om 15.20 uur en aankomst op Raadhuisplein ca. 16.00 uur. Onderweg aandacht voor de monumentale panden gebouwd op landerijen die ooit behoorden bij het klooster Yesse. *Inschrijving via geboektinharen.com.*
12.30 uur	Opening infocentrum Old Go in boerderij Hemmesheerdt, Essen 13 Haren
12.30 uur	Opening expositie 'Essen na de nonnen' in boerderij Hemmesheerdt
12.30 uur	Opening Bezoekerscentrum klooster Yesse, Essen 7 Haren
12.30 uur	Wandeling op eigen gelegenheid door het gebied 'de Vork' ten oosten van Essen (duur ca. 45 minuten) vanaf Bezoekerscentrum klooster Yesse. Hier is informatie en routebeschrijving beschikbaar.
13.00 uur	Mogelijkheid bezichtiging buitenzijde monument Rijksstraatweg 19 Haren. Bij dit pand mag het erf worden betreden en is informatie over het interieur beschikbaar. Einde om 16.00 uur.
13.30 uur	Excursie met paardentram vanaf infocentrum Old Go in boerderij Hemmesheerdt naar de monumentale boerderij de Vossenplaats in Dilgt. Retour in Essen om 14.30 uur. *Inschrijving via geboektinharen.com.*
13.30 uur	Excursie begraafplaats Esserveld onder leiding van de gids Henk Bakker. Verzamelpunt: ingang van de begraafplaats aan de Esserweg. Duur ca. 1 uur. *Inschrijving via geboektinharen.com.*
14.00 uur	Wandelexcursie door Essen (duur ca. 30 minuten) vanaf Bezoekerscentrum klooster Yesse.
14.45 uur	Muzikaal intermezzo Noord Nederlands Gitaarensemble in boerderij Hemmesheerdt tot 15.15 uur.
16.00 uur	Einde programma

Klooster Yesse

Het nonnenklooster Yesse in Essen werd gesticht in 1215 en gewijd in 1216. Net als het moederklooster te Aduard behoorde het klooster in Essen tot de orde der cisterciënzers. Deze orde is iets voor 1100 ontstaan vanuit de benedictijner orde, omdat naar de mening van de stichters de leefregels, zoals Benedictus van Nunia deze in 534 had opgeschreven, niet meer goed werden nageleefd. Die leefregels laten zich samenvatten als 'gehoorzaamheid, kuisheid en armoede'. Terug naar de basis dus, en dat deden de ontevreden monniken in Citeaux bij Dijon in Frankrijk. Hier werd op 23 maart 1098 de nieuwe orde gesticht die werd vernoemd naar de plaats van stichting de cisterciënzer orde werd genoemd. Kort na de stichting werden nieuwe kloosters gesticht. Een van deze klooster was dat van Clairvaux.

Om te voorkomen dat de kloosterlingen door de verleidingen des levens weer zouden afglijden van leefregels van de orde werd een systeem opgezet van visitatie. Uit oude documenten blijkt dat de 'Abbaye de Yessé ou Essen' onder visitatie stond van het klooster te Clairvaux. Vanaf 1249 werd de visitatie opgedragen aan het klooster te Aduard. Visitatie hield niet in dat een ander klooster 'de baas' kon spelen in Essen. Essen was vanaf de oprichting een zelfstandig vrouwenklooster, eerst nog als priorij met als hoofd een priories, maar vanaf 1249 met en hogere status als abdij onder leiding van een abdis. Klooster Yesse was het grootste vrouwenklooster in Nederland.

Tot het klooster behoorde de eerste kloosterschool voor meisjes in Nederland. Al in 1220 kregen zo'n acht meisjes uit welgestelde gezinnen hier les, deels om voorbereid te zijn om een toekomstig leven als non, maar ook om later als echtgenote een rol te spelen in het maatschappelijk leven. Zij leerden hier onder meer Latijn lezen en schrijven. De cisterciënzer orde kende geen zogenaamde vroege intrede. Het bezoek aan de school betekende dus beslist niet dat de meisjes non moesten worden.

De vrouwen die intraden in het klooster Yesse kwamen over het algemeen uit de betere kringen in de stad Groningen en omgeving. Bij hun intrede in het klooster deed hun familie een schenking. Op die manier kwam het klooster in bezit van veel landerijen en was er ook vermogen om landerijen aan te kopen. Een voorbeeld is de aankoop in 1437 van twee boerderijen, de Hondebergserf en het Eilingegoed, gelegen onder Dilgt. Mogelijk was dit het begin

van de eigendommen van het klooster aan de westzijde van de Rijksstraatweg. Zo had het klooster behalve over het in de directe nabijheid van het klooster gelegen 'corpusland' veel boerderijen in bezit die werden verpacht.

Over de omvang van het klooster heeft lang onduidelijkheid bestaan. Weliswaar stond het klooster op een aantal oude kaarten, maar die gaven weinig houvast en waren ook niet erg betrouwbaar. Opgravingen die de laatste jaren zijn gedaan door studenten van het Groninger Instituut voor Archeologie van de RUG , onder begeleiding van Stijn Arnoldussen hebben die duidelijkheid wel gebracht. In Essen heeft een groot complex heeft gestaan.

Vanaf begin jaren '80 begon Bouwe Seffinga, die toen woonde in de later afgebroken boerderij Essen 6 met het geven van rondleidingen in Essen en het verzamelen van materiaal dat nog van het klooster te vinden was. Eind jaren '90 vond Seffinga het tijd om zijn activiteiten over te dragen en toen kwam Annemiek Bos in beeld. Sindsdien is haar naam onlosmakelijk verbonden met het klooster. Ze schreef er inmiddels twee boeken over in de Harener Historische Reeks. In 2006 kwam het bezoekerscentrum en in 2010 werd de stichting opgericht. Sinds 2015 is voormalig kloosterterrein eigendom van de stichting Het Groninger Landschap.

Over de toegang tot het bezoekerscentrum zegt Annemiek: "We hebben geen vaste openingstijden meer. Iedereen mag gewoon langskomen en als we thuis zijn geven we graag uitleg en doen we het bezoekerscentrum open. Die spontane contacten zijn vaak het leukst. Wie zeker wil zijn dat een bezoek schikt, mag ook een afspraak maken per mail of via de app (info@kloosteryesse.nl, +31 (0) 653648755)."

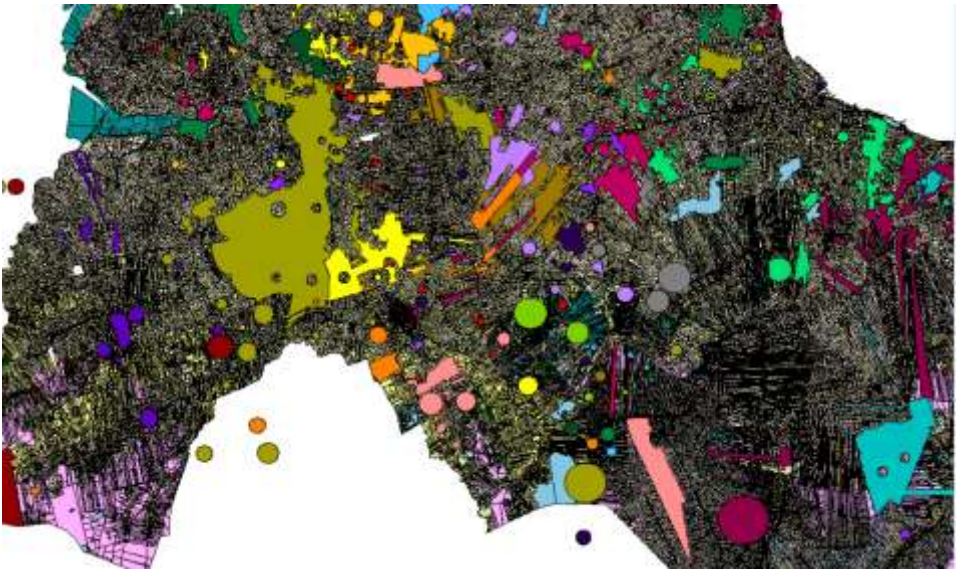
Op zaterdag 12 september om 10.30 uur houdt Annemiek Bos de openingslezing van de Open Monumentendag 2026 in de Hemmesheerdt, Essen 13

BEZOEKERSCENTRUM KLOOSTER YESSE

Essen na de nonnen

Op 22 juli 1594 kwam met de Reductie van Groningen een einde aan het kloosterleven in de provincie. Alle kloosterbezittingen kwamen in handen van Stad en Lande, de voorloper van de provincie Groningen.

Hert kloosterbezit had een enorme omvang. Van de cultuurgrond in de provincie was 22,5% in handen van de kloosters. Qua grondbezit was het klooster Aduard verreweg het grootste. Het klooster Yesse te Essen kwam qua bezit op de derde plaats. Behalve in Haren had het klooster ook omvangrijk be-

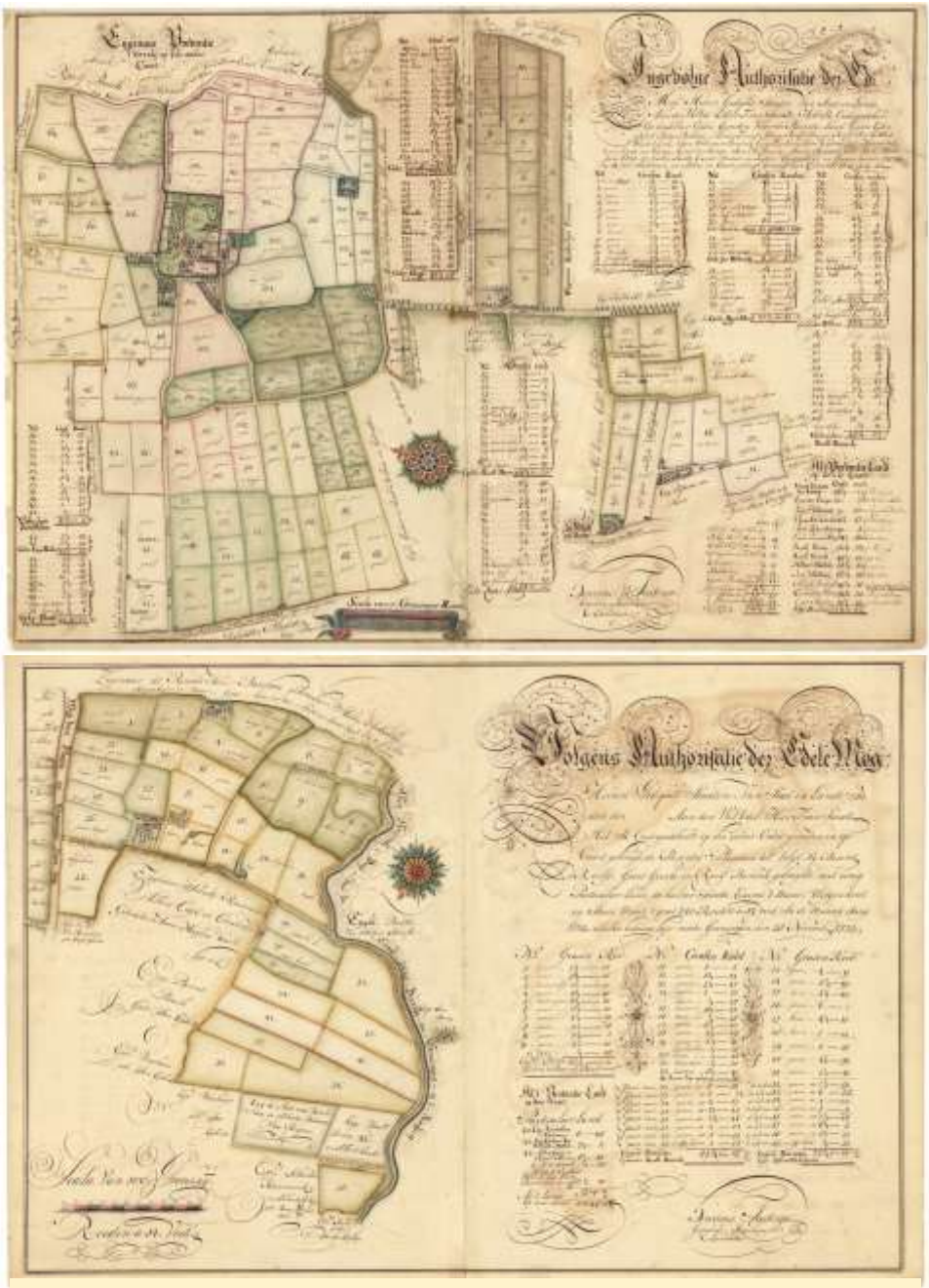
Overzichtskaart van het kloosterbezit in de provincie Groningen. Duidelijk is het enorme bezit van klooster Aduard te zien. De bezittingen van klooster Yesse zijn roze gekleurd en liggen behalve in Haren ook bij Kalkwijk, Lula, Baflo, Kropswolde, Engelbert, Woltersum, Onderdendam en Middelstum.

zit in de omgeving van Onderdendam en in het veengebied bij Kalkwijk en Lula. Voorts bezat het klooster maar liefst 26 boerenerven in Drenthe. Kloosters waren dus niet alleen plaatsen voor spiritualiteit, het waren ook grote ondernemingen. De abdis van klooster Yesse behoorde in haar tijd tot de ‘captains of industry’ in de provincie.

Zoals aangegeven, kwam het enorme kloosterbezit in 1594 in handen van het

provinciaal bestuur. De kloosters werden afgebroken, de stenen verkocht en de landerijen verpacht. In eerste instantie leverde dit veel op: zoveel dat er een universiteit van kon worden gesticht. In de loop van de 18e eeuw werden de inkomsten echter steeds minder. Overstromingen en besmettelijke ziekten, zowel onder de mensen als het vee, zorgden voor leegloop van het platteland. Pachters haakten af. Dat betekende niet alleen dat de pachtinkomsten sterk terugliepen, maar ook dat de provincie zelf de grondbelasting, waterschapslasten, dijkrechten en andere op de grond vallende lasten moest opbrengen. Je was dus als grondeigenaar maar wat blij als je een pachter had. Uit deze verschuiving van het machtsevenwicht van de grondeigenaar/ verpachter naar de pachter ontstond het systeem van het beklemrecht. De pacht werd altijddurend met een vaste jaarlijkse huur. De pachter (aangeduid als beklemde meier) was in dit systeem eigenaar van de opstallen. Onder de opstallen werd het bijbehorend land beklemd. Opdeling van het land, bijvoorbeeld bij de verdeling van een nalatenschap was niet mogelijk. De eigendom werd gereduceerd tot een recht op de jaarlijkse huuropbrengst (de canon). We spreken daarom ook wel van 'blote' eigendom.

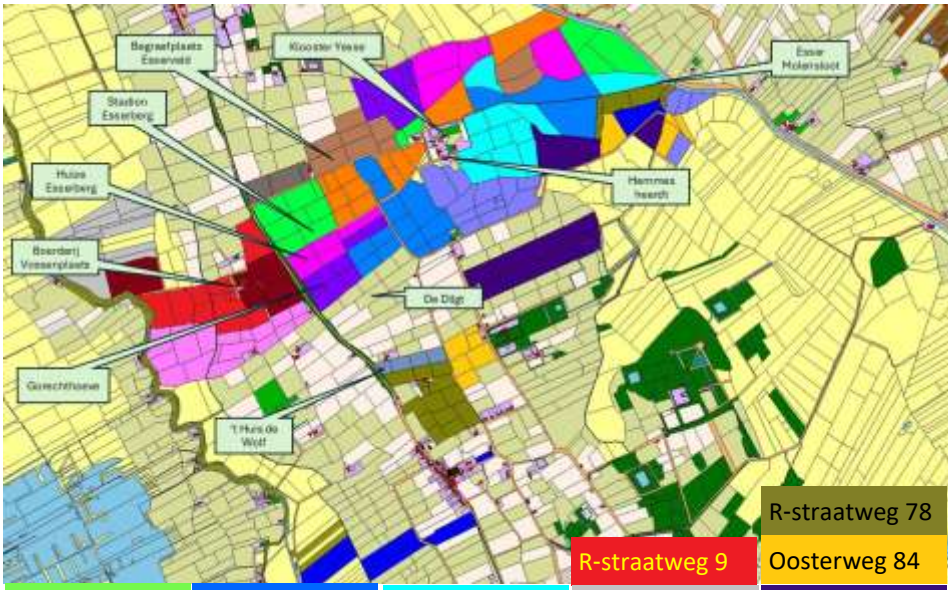
Gevolg van de geschetste negatieve spiraal was dat het provinciaal bestuur wel van de landerijen af wilde. Maar om iets te kunnen verkopen, moet je wel precies weten wat je hebt. Dat was niet het geval en daarom werden rond 1730 kaarten vervaardigd van de provinciale eigendommen (provincielanden) in de gehele provincie. Het bezit van het voormalige klooster Yesse in het Gorecht (voornamelijk in de latere gemeente Haren) werd in 1732 in kaart gebracht door Henricus Teijsinga. Dat deed hij op vijf kaartbladen, waarvan er vier bewaard zijn gebleven. Meindert Schroor heeft deze kaarten genummerd en opgenomen in het boek *De Atlas der Provincielanden van Groningen*. Op de kaarten is aangegeven welke percelen bij welke boerderij in gebruik waren. Zo'n boerderij wordt wel aangeduid als een provincieplaats. In totaal staan op de kaarten zeventien provincieplaatsen. Op kaart nummer 10 zijn dat acht in Essen, twee aan de Oosterweg en twee aan de Rijksstraatweg. Op kaart 11 staan drie provincieplaatsen te Dilgt, op kaart 9 een provincieplaats aan de Kerkstraat en op kaart 8 een provincieplaats te Engelbert en enige landerijen bij Waterhuizen. In het kader van de Open Monumentendag zijn de kaarten 10 en 11 van belang. Afbeeldingen van die kaarten staan op de volgende pagina. De boerderijen in Essen behoorden oorspronkelijk tot het zogenaamde corpusland, oftewel het land dat voor eigen rekening en risico door het klooster werd geëxploiteerd. De andere boerderijen werden ook vroeger waar-

De kaarten 10 en 11 van Henricus Teijsinga volgens de nummering van Meindert Schroor. Boven Essen en de Rijksstraatweg-noord; onder Dilgt. Let op de noordpijl.

schijnlijk al verpacht. Opvallend is, dat enkele boerderijen te Essen gebouwd zijn op het terrein van het voormalige klooster.

Uiteindelijk zijn alle provincieplaatsen in Haren in 1764 en 1765 verkocht. Soms was de pachter de koper. In die gevallen verviel dan het beklemrecht en was er weer sprake van volle eigendom. In de andere gevallen werd het beklemrecht voortgezet, maar nu met een particuliere 'blote' eigenaar. Tussen 1730 en de invoering van het kadaster in 1830 is er nauwelijks iets veranderd betreffende de pacht van de provincieplaatsen. Alleen aan de noordzijde van de Esserweg werd nog een nieuwe plaats gebouwd. De positie van de beklemde meier ten opzichte van de blote eigenaar was zo sterk dat in de kadastrale registratie de beklemde meier als eigenaar is vermeld. Op de onderstaande kaart zijn de voormalige provincieplaatsen met de bijbehorende landerijen in 1830 voorzover gelegen binnen de gemeente Haren aangegeven. Op deze kaart zijn ook de gereconstrueerde gegevens van de zoekgeraakte vijfde kaart van Teijsinga verwerkt, voorzover gelegen ten westen van het Winschoterdiep in het gebied waar op de bovenzijde van kaart 10 van Teijsinga staat vermeld "Eijgenaar Provincie".

De boerderijen in Essen

In 1730 stonden in Essen zeven boerderijen. Daarvan zijn er drie nog duidelijk herkenbaar als boerderij aanwezig: Essen 2, Essen 12 en Essen 13. Voor Essen 8 geldt dat in mindere mate. De boerderijen Essen 6, Essen 7 en Essen 9 zijn vervangen door burgerbebouwing. De oorspronkelijke arbeiderswoning Essen 11 is in de 19e eeuw uitgegroeid tot een zelfstandige boerderij. Essen 10 is

Kadastrale kaart Essen 2015 met huisnummering.

afgebroken en niet meer herbouwd. Op landerijen behorende bij enkele boerderijen zijn in de 19e en 20e eeuw gebouwen opgericht, waarvan twaalf nu een monumentale status hebben. In het onderstaande korte overzicht van de boerderijen worden deze gebouwen vermeld met hun adres in rood, dit voorzover ze ten noorden van het dorp Haren liggen. De monumenten Kerkstraat 4 en Lutsborgsweg 73 blijven dus buiten beschouwing. Vanaf pagina 21 zijn de monumenten aangegeven in de volgorde van de route van de paardentram. Dus vanuit het dorp Haren langs de oostzijde van de Rijksstraatweg en de zuidzijde van de Esserweg en vanuit Essen langs de noordzijde van de Esserweg en de westzijde van de Rijksstraatweg tot het dorp Haren. Voor een overzicht van de bij elke boerderij behorende landerijen wordt verwezen naar de kaart op pagina 13.

Essen 2

Popke Abels Bolhuis trouwt in 1678 met de weduwe Marregien Jacobs en trekt dan bij haar in op haar boerderij in Essen. Blijkens het jaartal op de gevel (1683) bouwen ze kort daarop een nieuwe boerderij. Popke Abels Bolhuis wordt de stamvader van alle leden van de familie Bolhuis in Haren, Noordlaren, Onnen en Helpman. Luitje Abbringe Bolhuis, kleinzoon van Popke, koopt in 1764 de 'blote' eigendom van de boerderij van de provincie en wordt dan dus vol eigenaar. Diens kleinzoon Geert Bolhuis wordt een belangrijk man in Haren. Zo is hij jarenlang wethouder. In 1835 bouwt Geert een nieuwe boerderij aan de Rijksstraatweg omdat het in Essen, naar zijn zeggen, te nat wordt. Deze nieuwe boerderij is het rijksmonument Rijksstraatweg 10. De in 1929 naast de boerderij gebouwde woning Rijksstraatweg 12 is een gemeentelijk monument. Begin jaren '20 verkoopt de familie Bolhuis een deel van de landerijen aan de voetbalvereniging Be Quick voor de bouw van het stadion Esserberg, Rijksstraatweg 16. Dit stadion is in 2014 aangewezen als gemeentelijk monument. De boerderij in Essen wordt na de nieuwbouw aan de Rijksstraatweg verkleind en verhuurd.

Essen 6

Deze boerderij wordt in 1848 gekocht door Johan Wichers Quintus. Het is hem daarbij niet om de boerderij te doen, maar om de percelen aan de Rijksstraatweg die bij de boerderij behoren. Hier bouwt hij in 1850 het huis Esserberg, Rijksstraatweg 24. De boerderij in Essen wordt door Quintus al vrij snel weer verkocht en wordt daarna vooral gebruikt door groentekwekers. Op de foto is dat de familie Ottens. Laatstelijk was Bouwe Seffinga eigenaar/bewoner. Hij was de eerste die overblijfselen van het klooster Yesse ging verzamelen. In 2006 is op het perceel van de boerderij een nieuw landhuis gebouwd. De put naast de afgebroken boerderij is bewaard gebleven.

Behalve huize Esserberg en het naastgelegen landhuis Esserhoeve zijn ook de boerderij Essen 3 en de woningen Essen 4, 5 en 5A gebouwd op gronden die oorspronkelijk behoorden bij Essen 6.

Essen 7
Bij de verkoop van de provincielanden in 1764 verwerft de beklemde meier Meindert Jans ook de 'blote' eigendom van de boerderij. Dit betekent dat de blokkade op scheiding van de boedel bij vererving komt te vervallen. Dit gebeurt in 1808, 1827 en 1829 in drie stappen. Uitkomst hiervan is dat Jan van Hemmen een perceel aan de Rijksstraatweg kan kopen. Hij bouwt hierop een boerderij, de voorloper van de huidige Gorechthoeve. De boerderij in Essen komt in handen van de familie Van der Es. In 1955 wordt Hindrik Bos eigenaar. Hij begint hier een nertsfokkerij. De oude boerderij wordt afgebroken en vervangen door een woning. Op het terrein komen loodsen voor de nertsen. Vanaf 1969 worden de loodsen gebruikt als caravanstalling. Inmiddels zijn de loodsen afgebroken en is op het terrein het bezoekerscentrum Klooster Yesse gerealiseerd.

Essen 8
Blote eigenaar van deze boerderij is jarenlang de kerk te Middelbert. De beklemming wordt in februari 1825 openbaar verkocht. Koper is dan Jan Jans van Hemmen voor f.5.515,-. Hij bouwt vervolgens op een van de aangekochte percelen een nieuwe boerderij aan de Oosterweg (nu Kerklaan). De boerderij in Essen wordt grotendeels afgebroken, maar blijft als kleine keuterij wel bestaan. In 1907 wordt de boerderij geheel vernieuwd. Vanaf 1918 woont de familie Mannes hier. Door een brand in 1969 is van de in 1907 nieuwgebouwde boerderij niets meer over. De boerderij aan de Oosterweg is reeds in 1939 door hooibroei afgebrand en is vervolgens vervangen door een nieuwe boerderij aan de zandweg naar Essen (Essen 21).

Essen 9
Eind 19e eeuw wordt Hindrik Hindriks eigenaar van de boerderij. Hij bouwt al snel een nieuwe boerderij aan de noordzijde van de Esserweg. Essen 9 wordt dan verhuurd als keuterij. In 1929 wordt Ede Wieringa eigenaar. In 1969 volgt een forse verbouwing, waarbij het historisch karakter grotendeels verloren gaat. Hindrik Hindriks voegt de percelen van Essen 9 aan de noordzijde van de Esserweg omstreeks 1800 samen met de percelen op de Hardenbergscampe (later ook wel aangeduid als Katerkamp). Dit is het enige perceel op de kaar-

ten van Teijsinga dat met een perceelsnaam wordt aangeduid. Kort na 1850 komt de Hardenbergscampe in handen van de advocaat Jacobus Johannes Aricius Quintus. Hij bouwt op de hoek van de Rijksstraatweg (na 1915 vernoemd tot Verlengde Hereweg) en de Esserweg het huis De Kamp. In 1911

verwerven zijn erfgenamen ook de andere percelen aan de noordzijde van de Esserweg. In 1921 worden alle percelen van de familie Quintus gekocht door de gemeente Groningen. Op de percelen die oorspronkelijk behoorden bij Essen 9 wordt dan de begraafplaats Esserveld, Esserweg 22, aangelegd. Huize De Kamp wordt enige jaren later afgebroken ten behoeve van de realisering van de villabuurt (Kamplaan, Quintuslaan, Hondsruglaan).

Essen 12

Deze boerderij is Van 1818 tot 1900 eigendom van de familie Bosman. In 1900 wordt de boerderij gekocht door de erven van burgemeester Lodewijk Theodorus Jorissen. In 1956 wordt zijn kleindochter Maria Sara Jorissen eigenaar; zij woont in Kingston on Thames in Engeland. In 1982 vindt verkoop plaats aan Jan Blom. De boerderij Essen 1 is gebouwd op gronden die oorspronkelijk behoorden bij deze boerderij.

Essen 13

Op 19 mei 1783 kopen Grietje Cornelis en haar man Hemme Geerts Hemmes de boerderij voor f.5.000,- uit de boedel van de overleden ouders van Grietje. In 1787 koopt Hemme vervolgens de beklemming af. Daarmee wordt hij vol eigenaar van de boerderij met bijbehorende landerijen. Kort na 1808 verhuist Hemme naar Noorderhoogebrug. Zijn zoon Geert komt dan op de boerderij in Essen te wonen. Vanaf 1815 woont Geert met zijn gezin vervolgens bij zijn bejaarde vader in Noorderhoogebrug. De boerderij in Essen wordt in die peri-

ode verhuurd. Als Geert in 1827 overlijdt, keert zijn weduwe Aaltje Wilphorst terug naar Essen. Haar kinderen en kleinkinderen wonen op de boerderij tot 1922. De boerderij blijft daarna nog wel eigendom van de familie, maar wordt verhuurd. In 1971 vindt verkoop plaats aan Marinus Bolhuis. De boerderij heet aanvankelijk Eibernest, maar na het vertrek van de ooievaars wordt de naam Hemmesheerdt. Nu zijn de ooievaars weer terug. Maar de naam van de boerderij blijft verbonden aan de familie die twee eeuwen eigenaar van deze boerderij was.

De boerderijen in Dilgt

Aan de westzijde van de Rijksstraatweg behoorden drie boerderijen tot het bezit van klooster Yesse: Rijksstraatweg 7, 9 en 37.

Rijksstraatweg 7

Deze boerderij wordt in 1849 vervangen door een boerderij aan de Rijksstraatweg 17. De oude boerderij wordt gedeeltelijk afgebroken en in 1935 vervangen door een woning. In 1903 worden op een perceel naast de nieuwgebouwde boerderij de woningen Rijksstraatweg 19 en 21 gebouwd. De nieuwgebouwde boerderij wordt in 1929 afgebroken ten behoeve van de bouw van Huize de Dilcht, Rijksstraatweg 17. Ook wordt dan op een perceel dat bij de boerderij behoorde de woning Rijksstraatweg 15 gebouwd. Afbeeldingen van de in 1929 afgebroken boerderij zijn niet bekend.

Rijksstraatweg 9

Dit is een van de oudste boerderijen in Haren. De boerderij is in 1784 gebouwd door Roelf Jelkes Vos en zijn vrouw Grietje Pathuis op de locatie van een al bestaande boerderij die zij in 1781 hadden gekocht van Grietjes oom en tante Bastiaan Baving en Maregje Hindriks Pleiter. De nieuwgebouwde boerderij kreeg de naam de Vossenplaats. Tot 1895 bleef de boerderij eigendom van de familie Vos. De boerderij wordt vervolgens gekocht door de ondernemer Sjoerd Heslinga uit Groningen. De boerderij wordt sindsdien ver-

huurd. Van alle op de kaarten van Teijsinga aangegeven boerderijen is de boerderij Rijksstraatweg 9 de enige met een monumentale status. Het perceel behorend bij deze boerderij aan de Rijksstraatweg wordt vaak gebruikt als circusterrein. Vanaf 1919 wordt de boerderij gepacht door de familie Takens.

Rijksstraatweg 37

Jan Egberts Meijer en zijn vrouw Fennechijn Egberts Folkers kopen deze boerderij in 1779. Deze blijft vervolgens bijna honderd jaar in bezit van de familie Meijer. In 1875 wordt Willem Jan Quintus eigenaar. Via zijn zuster vererft de boerderij vervolgens op zijn achternicht Aleida Sibilla Sara Geertsema. Deze verkoopt in 1954 aan Jan Vrieling. Aan de Rijksstraatweg zijn grenzend aan de landerijen van deze plaats de zogenaamde Zeven Huisjes gebouwd. Aan de straatweg (pas na 1824 kunnen we spreken van Rijksstraatweg) bezat klooster Yesse twee boerderijen. In 1730 is een van deze boerderijen in gebruik als herberg.

De 100-jarige Jan Vrieling voor Rijkstraatweg 37

De boerderijen aan de Rijksstraatweg

Rijksstraatweg 76

Op de kaart van Teijsinga wordt het perceel Rijksstraatweg 76 aangegeven als ‘de Wolf’ of ‘Vonck. Hier is dan de herberg ‘Daar waar de wolf uithangt’ gevestigd. Exploitant van deze herberg is op dat moment Albert Vonck. Met hangen en wurgen blijft het pand tot circa 1818 als herberg in gebruik. Hét wordt dan gekocht door de advocaat Albertus Reiger uit Groningen. Hij breekt

het af en bouwt in plaats daarvan een buitenhuis. In 1890 wordt Atze Nannes Wassenaar eigenaar. Hij breekt het door Reiger gebouwde buitenhuis af en bouwt op het terrein ‘t Huis de Wolf. In 1916 koopt de Staat der Nederlanden dit huis en wordt op het terrein een gedeelte van de Hortus Botanicus gerealiseerd.

Het buitenhuis van Mr. Reiger

Rijksstraatweg 78

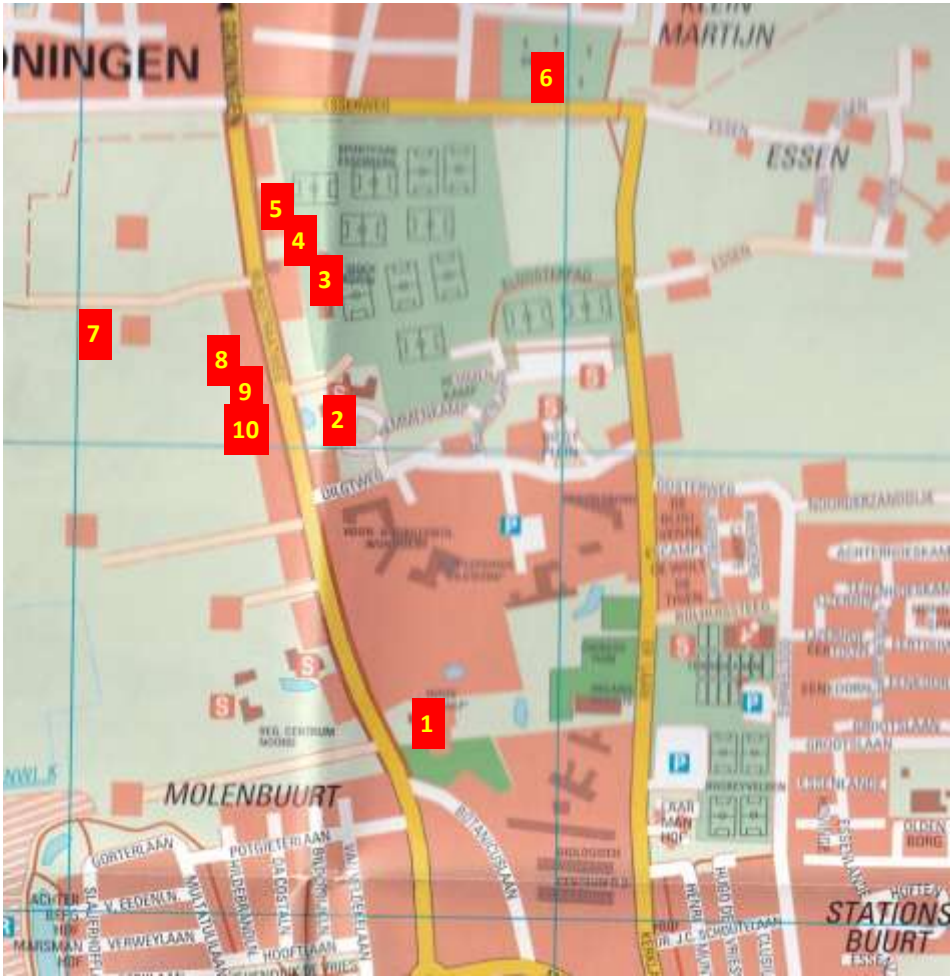
Tot 1781 zijn Jan Pathuis en Jantien Baving zowel eigenaar van Rijksstraatweg 76 als Rijksstraatweg 78. Na hun overlijden erft hun zoon Jan Pathuis Rijksstraatweg 78. Zijn zuster Grietje gaat naar Rijksstraatweg 9 en de herberg Rijksstraatweg 76 wordt verkocht. Tot 1896 blijft de boerderij in de familie, dan verkoopt Annechien Hindriks, weduwe van Jan Wolters, de kleinzoon van Jan Pathuis, de boerderij met de bijbehorende landerijen aan Atze Nannes Wassenaar, eigenaar van het naastgelegen ’t Huis de Wolf. Wassenaar legt op de landerijen grenzend aan de Kerklaan een renbaan aan voor paarden en bouwt hier ook stallen en dienstwoningen. Met ‘t Huis de Wolf verwerft de Staat der Nederlanden in 1916 ook deze boerderij. Voorlopig gebeurt er niets mee tot de jaren ‘60. Dan wordt de boerderij gesloopt om plaats te maken voor het Biologisch Centrum.

De boerderij Rijksstraatweg 78 geschilderd door de huisschilder in 1958

De provincieplaatsen Oosterweg 84, 121 en 129 en Kerkstraat 4 vallen buiten de scope van Open Monumentendag 2026.

Monumenten langs de route

1 = RSW 76 ‘t Huis de Wolf
2 = RSW 24 Huize Esserberg
3 = RSW 16 Be Quickstadion
4 = RSW 12 Esserhuis
5 = RSW 10 boerderij
6 = Esserweg 22A Begraafplaats
7 = RSW 9 Vossenplaats
8 = RSW 15 Zonnewijzer
9 = RSW 17 De Dilcht
10 = RSW 19 landhuis

= Rijksmonument

= Gemeentelijk monument

Nr. 1. Rijksstraatweg 74 en 76, rijksmonument

't Huis de Wolf, villa met koetshuis
Bouwjaar: 1892
Architect: Sybren Bakker
Opdrachtgever: Atze Nannes Wassenaar
Bouwstijl: neo-renaissance elementen.

Tot 1818 stond op deze locatie de herberg 'daar waar de Wolf uithangt'. Vervolgens bouwde Mr. Albert Reiger hier een buitenhuis. Dit buitenhuis werd in opdracht van Atze Nannes Wassenaar in 1891 afgebroken en vervangen door 't Huis de Wolf. Het torentje is een kopie van de kerk in Sint Jacobaparochie in het Bildt, de geboorteplaats van Atze Wassenaar.

Nr. 2. Rijksstraatweg 24, gemeentelijk monument

Huize Esserberg
Bouwjaar: 1850
Architect: onbekend
Opdrachtgever: Jan Wichers Quintus
Bouwstijl: sterk verwant aan de zogenaamde paleisarchitectuur
Kenmerken: ritmische indeling van de gevelopeningen en harmonisch van opbouw.

Jan Wichers Quintus bouwde Huize Esserberg als buitenhuis. Ook zijn dochter Aleida Sibila Sara Quintus en haar man, de commissaris der koningin Carel Coenraad Geertsema, wonen in de stad Groningen en gebruiken Esserberg als zomerverblijf. Hun kinderen kiezen voor permanente bewoning. Zoon Johan Herman Geertsema gaat na een verbouwing op Esserberg wonen en dochter Wibbina Maria en haar maan Louis Bothenius Lohman bouwen naast het huis de villa Esserhoeve. Daarvoor moet een tuinmanshuis worden afgebroken. Dit wordt verplaatst naar de achterzijde van het landgoed aan de Kerklaan. Tijdens de oorlogsjaren woonde de nazi Hermann Conring, Rijkscommissaris voor Nederland in de provincie Groningen, in huize Esserberg.

Nr. 3. Rijksstraatweg 16, gemeentelijk monument

Be Quick stadion Esserberg
Bouwjaar: 1921 (herbouw na brand 1933)
Architect: Evert van Linge
Opdrachtgever: Be Quick

Tot 1921 speelde Be Quick op een veld tegenover de villa Gelria aan de Verlengde Hereweg in Groningen. Hier werd de vereniging op 6 juni 1920 landskampioen. Vanwege woningbouw (Goeman Borgesiuslaan) was een nieuw stadion nodig. De vereniging kocht daarop landerijen van de familie Bolhuis aan de Rijksstraatweg in Haren. Hier werd onder architectuur van Evert van Linge een houten stadion gebouwd. Dit stadion brandde in 1933 volledig af. Er werd vervolgens een nieuw stadion gebouwd van beton.

Wedstrijd Be Quick-Velocitas op stadion Esserberg kort na de brand in 1933.

Nr. 4. Rijksstraatweg 12, gemeentelijk monument

Woonhuis Esserhuis
Bouwjaar: 1929
Architect: bureau Kuiler en Drewes
Opdrachtgever: Egbert R. Bolhuis
Bouwstijl: verwant aan Amsterdamse School
Kenmerken: gebruik van bouwelementen als erkers en de imposante schoorsteen. Gevel van gesinterde baksteen.

Nr. 5. Rijksstraatweg 10, rijksmonument

Dwarshuisboerderij
Bouwjaar : 1835
Opdrachtgever: Geert Bolhuis
Gebouwd ter vervanging van Essen 2. Geert Bolhuis schreef daarover in 1834: “dat zijn bouwmans woning en annexen op een laag terrein vooral met betrekking tot eenen hoogen waterstand staande en gelegen is. Zoodat bij langdurige regen en hooge vloeden het water niet alleen het geheele land rondom zijne woning bedekt, maar ook tot dezelve indringt. Dat hij om in het toekomende deze plaag zooveel doenlijk te ontwijken, beslooten heeft deze lage oord met ter woon te verlaten en eene andere woning op eene hooge hem toebehoorende veld gelegen langs en aan den straatweg van Groningen naar Haren te bouwen.”

Nr. 6. Esserweg 22A, rijksmonument

Begraafplaats Esserveld
Bouwjaar: 1924
Architect: Siebe Jan Bouma (gemeentearchitect)
Opdrachtgever: gemeente Groningen
Bouwstijl poortgebouw en toegangsbrug: Amsterdamse School.

Nog voor de officiële opening werd Evert van Ketwich Verschuur, burgemeester van Groningen, op 23 april 1924 als eerste op Esserveld begraven. Zijn zoon Frank Willem van Ketwich Verschuur was later (1947-1974) burgemeester van Haren.

Op 12 en 13 september verzorgt Henk Bakker rondleidingen over de begraafplaats. Aanmelding via geboektinharen.com Zie het programma voor informatie en tijdstippen.

Nr. 7. Rijksstraatweg 9, gemeentelijk monument

Boerderij Vossenplaats
Bouwjaar: 1784
Opdrachtgevers: Roelf Jelkes Vos en zijn vrouw Grietje Pathuis
Bouwstijl: dwarshuis met schuur.

Even een raadseltje: wat hebben de industrieel Willem Albert Scholten jr. (zoon van Jan Evert Scholten), de wielrenner Henk Nijdam en de schilder Henk Helmantel gemeen? Het antwoord zullen we maar direct geven: hun voorouders Roelf Jelkes Vos en Grietje Pathuis op de Vossenplaats. De voorouders van Willem Albert Scholten zijn: zijn moeder Grietje Mulder, zijn grootmoeder Grietje Rummerink en zijn overgrootmoeder Grietien Roelfs Vos. De lijn van Henk Nijdam loopt via: Jelke Nijdam, Hendrik Nijdam, Jelke Sants, Hinderkien Vos en Jelke Roelfs Vos. De voorouders van Henk Helmantel zijn: Ayolt Helmantel, Jannes Helmantel, Ayolt Helmantel, Jantien Eisses, Margaretha de Jonge en Jantien Roelfs Vos.

Op 12 en 13 september organiseert Old Go vanuit Essen excursies met de paardentram naar de Vossenplaats. Aanmelding via geboektinharen.com. Zie het programma.

Nr. 8. Rijksstraatweg 15, gemeentelijk monument

Woonhuis: De Zonnewijzer
Bouwjaar 1928
Architect: Adrianus R. Wittop Koning
Opdrachtgever: Berend Noordhoff
Bouwstijl: verwant aan Engelse landhuisstijl
Kenmerken: ritmische indeling van de gevels en verfraaid met geometrische metselversieringen.

Nieuwsblad van het Noorden, 7 oktober 1959 (selectie)
Dokter B. Noordhoff overleden
Van de tijding van het verscheiden van dokter Noordhoff, die de leeftijd van 90 jaar bereikt had, zal zeer zeker door zeer velen, vooral door zijn oud-patiënten, met groot leedwezen worden kennis genomen.
De heer Noordhoff vestigde zich in 1900 als eerste vrouwenarts in Groningen. Jarenlang is de heer Noordhoff lid geweest van de hoofddirectie van het Doofstommeninstituut, terwijl hij een vooraanstaande figuur is geweest in de stichting Weltevreden, het tehuis voor ouden van dagen te Harenermolen. De overledene, die president-commissaris is geweest van Erven P. Noordhoff's Boekhandel en Uitgeverszaak, was ridder in de orde van Oranje Nassau..

Nr. 9. Rijksstraatweg 15, rijksmonument

Woonhuis De Dilcht
Bouwjaar: 1930
Architect: Adrianus R. Wittop Koning
Opdrachtgever: Anne Reinders, bankdirecteur
Bouwstijl: verwant aan Duitse school.
De tuin aan de achterzijde is aangelegd door tuinarchitect J. Vroom. Ook het tuinhuisje in deze tuin is een rijksmonument.

Voor de bouw van het huis De Dilcht is een aan de Rijksstraatweg staande boerderij afgebroken. Op de kadastrale kaart van 1921 staat de boerderij bij de rode pijl. Linksboven (met de vijver) Huize Esserberg. De woningen Rijksstraatweg 19 en 21 zijn er al. Helemaal rechts de 'zevenhuisjes'.

Nr. 10. Rijksstraatweg 19, rijksmonument

Villa Anna
Bouwjaar: 1903
Architect: Jacob Johan Gilissen (mogelijk in samenwerking met Pieter Franzen)
Opdrachtgeefster: Augusta Roelfsema-Schukking
Bouwstijl: art nouveau.

Augusta Schukking was sinds 1897 weduwe van de likeurstoker en zeepzieder Engbertus Johannes Roelfsema. Zij overleed op 9 januari 1914.

Op 12 en 13 september mag het erf van deze woning worden betreden en is informatie over het interieur beschikbaar. Het pand is opgenomen in de retourtocht met de paardentram vanuit Essen. Zie het programma met informatie over de tijden en de aanmelding.

Oorkonde samenwerking Farnham-Haren gemaakt door Jan Popkes van der Zee en gepubliceerd in Harens Old Goud 2025 nr. 1. Zo'n blad wilt u toch niet missen! Wordt lid van Old Go en u krijgt het thuis bezorgd. Steeds 32 pagina's dik!

HARENSE HISTORISCHE VERENIGING OLD GO

Old Go is opgericht in januari 2010 en houdt zich bezig met de geschiedenis van de voormalige gemeente Haren, die bestond uit de dorpen Haren, Glimmen, Onnen en Noordlaren en de buurtschappen Essen, Hemmen en Dilgt. Op 1 januari 2019 is de gemeente Haren in het kader van de gemeentelijke herindeling samengegaan met de gemeenten Groningen en Ten Boer.

Old Go organiseert diverse evenementen en activiteiten. Zo worden er jaarlijks enkele lezingen en excursies georganiseerd. Ook is Old Go organisator van de jaarlijkse Open Monumentendag. Het blad *Harens Old Goud* verschijnt tweemaal per jaar en bevat interessante artikelen en foto's over de historie van Haren. In *Haren de Krant* publiceert Old Go elke maand een column met historische wetenswaardigheden.

Het bezoekerscentrum van Old Go is te vinden op de eerste etage van de sporthal aan de Oude Brinkweg. Elke eerste donderdag van de maand (behalve in juli en augustus) kunt u van 14.00 tot 16.00 uur bij ons terecht voor inzage in ons archief. We hebben een luisterend oor voor uw (oude) verhalen met of zonder foto's. Het adres is Oude Brinkweg 12A, Haren.

Voor slechts 18,50 euro per jaar bent u lid van Old Go, een gezinslidmaatschap kost 29,00 euro. U kunt zich aanmelden door invulling van het formulier op www.oldgo.nl of in de informatiestand in de boerderij Hemmesheerdt te Essen op 12 en 13 september.

Stadjerspas

Wordt vriend van Oldgo Haren!